

PÊLE-MÊLE

PhDr. Slávka Beracková, Mgr. Michaela Mikušková, Mgr. Lucia Nižníková

Transformačná dohoda s vydavateľstvom Elsevier na podporu publikovania otvoreným prístupom

V predchádzajúcom čísle časopisu sme informovali, že Centrum vedecko-technických informácií Slovenskej republiky (CVTI SR) v rámci vyjednávania nových zmlúv na prístup do licencovaných informačných zdrojov v projekte

ELSEVIER

Národný informačný systém podpory výskumu a vývoja – prístup k elektronickým informačným zdrojom (NISPEZ) uzatvorilo transformačné dohody s vydavateľstvami vedeckej literatúry **SpringerNature** a **Institute of Electrical and Electronics Engineers (IEEE)**.

Na záver roka 2023 pribudla obdobná transformačná dohoda s vydavateľstvom **Elsevier**, ktorá sa vyjednała na roky 2023 – 2026. Dohoda umožňuje publikovať v zlatých alebo hybridných časopisoch vydavateľstva Elsevier bez povinnosti uhradenia poplatku za publikovanie (Article Processing Charge, APC) autorom z pätnástich slovenských oprávnených inštitúcií vrátane Univerzity Mateja Bela (UMB).

Na celé zmluvné obdobie sa pre slovenské konzorcium vysokých škôl a Slovenskej akadémie vied vyjednało štyristo publikácií, dvesto na publikovanie článkov v zlatých časopisoch a dvesto na publikovanie článkov v hybridných časopisoch vydavateľstva Elsevier. Žiadateľ z oprávnenej inštitúcie musí byť v pozícii korešpondenčného autora, tzn. autora, ktorý je oprávnený rokovať s vydavateľstvom v procese publikovania a zároveň je kontaktnou osobou pre prípadné otázky odborných čitateľov článku po jeho publikovaní. Pri podávaní žiadosti o publikovanie vo zvolenom časopise je preto nevyhnutné uvádzať zamestnaneckú e-mailovú adresu, čiže e-mail s doménou inštitúcie, v ktorej korešpondenčný autor pracuje. V prípade UMB je to adresa v tvare meno.priezvisko@umb.sk.

Na celé zmluvné obdobie sa pre slovenské konzorcium vysokých škôl a Slovenskej akadémie vied vyjednało štyristo publikácií, dvesto na publikovanie článkov v zlatých časopisoch a dvesto na publikovanie článkov v hybridných časopisoch vydavateľstva Elsevier. Žiadateľ z oprávnenej inštitúcie musí byť v pozícii korešpondenčného autora, tzn. autora, ktorý je oprávnený rokovať s vydavateľstvom v procese publikovania a zároveň je kontaktnou osobou pre prípadné otázky odborných čitateľov článku po jeho publikovaní. Pri podávaní žiadosti o publikovanie vo zvolenom časopise je preto nevyhnutné uvádzať zamestnaneckú e-mailovú adresu, čiže e-mail s doménou inštitúcie, v ktorej korešpondenčný autor pracuje. V prípade UMB je to adresa v tvare meno.priezvisko@umb.sk.

Viac informácií o transformačných dohodách nájdete na webovej stránke **EIZ - Elektronické informačné zdroje** CVTI SR <https://eiz.cvtisr.sk/open-access-publikovanie/>.

Otvorená veda v praxi

Už len máloktoľ tvorivý zamestnanec nepočul o otvorenej vede alebo niektorej z jej podmnožín, medzi ktoré patrí napríklad otvorený prístup či otvorené dáta. Vývoj v tejto oblasti je veľmi rýchly. Akademické knižnice, najmä v zahraničí, sa etablovali na dôveryhodných partnerov vedeckovýskumných pracovníkov a ponúkajú širokú paletu rôznych podporných služieb. Jeden z cieľov Univerzitnej knižnice Univerzity Mateja Bela (UMB) je poskytnúť adekvátnu podporu akademickému obci UMB v tejto oblasti. Bez neustáleho vzdelávania a sledovania noviniek to nie je možné. Zamestnanci univerzitnej knižnice sa preto pravidelne zúčastňujú na akreditovaných kurzoch Centra vedecko-technických informácií Slovenskej republiky (CVTI SR)

Otvorená veda v praxi. Postupne absolvovali už moduly **Úvod do otvoreného prístupu**, **Infraštruktúra**, naposledy v októbri 2023 aj modul **Otvorené dáta**. Získané vedomosti a skúsenosti z praxe postupne odovzdávajú na seminároch organizovaných pre rôzne skupiny tvorivých zamestnancov a doktorandov UMB. Viac informácií o kurzoch nájdete na webovej stránke **Otvorená veda CVTI SR** <https://otvorenaveda.cvtisr.sk/category/kurzy/>. Otvorené sú pre všetkých záujemcov nielen z akademického prostredia.

Projekt SKRIPTOR v roku 2023

Riešitelia projektu *Inovatívne sprístupnenie písomného dedičstva Slovenska prostredníctvom systému automatickej transkripcie historických rukopisov* (pracovný názov Skriptor) popri práci na výstupoch projektu a z toho vyplývajúcej publikačnej činnosti pripravili workshop **Automatická transkripcia historických rukopisných a tlačенých dokumentov** pre záujemcov, ktorí sa chcú naučiť pracovať s platformou **Transkribus Expert Client**. Workshop sa konal 7. – 8. novembra 2023 vo Vzdelávacom centre Mateja Bela v priestoroch Univerzitnej knižnice Univerzity Mateja Bela (UMB). Zúčastnili sa na ňom zástupcovia rôznych pamäťových inštitúcií, ktorí majú záujem využívať v praxi softvér Transkribus na automatický prepis historických dokumentov nachádzajúcich sa v ich zbierkovom fonde.

nachádzajúcich sa v ich zbierkovom fonde.

Na zjednodušenie práce s platformou a metodickú podporu (nielen) účastníkov workshopu pripravili riešitelia projektu publikáciu **Automatická transkripcia historických dokumentov – metodická príručka na prácu s platformou Transkribus**. Popisuje základné kroky práce s Transkribus Expert Clientom od jeho inštalácie, import dokumentov cez ich segmentáciu, trénovanie modelov a automatickú transkripciu zbierok pomocou vytrénovaných modelov

až po nástroje na prácu s prepísanými dokumentmi. Publikácia rozširuje návody dostupné v anglickom jazyku o vlastné skúsenosti riešiteľov projektu

s prácou so softvérom. Autori sa stručne dotkli aj webovej aplikácie Transkribus Lite. Metodická príručka je dostupná v univerzitnom repozitári rUMBA <https://doi.org/10.24040/2023.9788055720708>.

Riešiteľky projektu univerzitetnej knižnice sa počas roka 2023 venovali zdokonaľovaniu modelu na transkripciu historickej tlače *Orbis Pictus* z roku 1798. Najlepší model použili na automatický prepis celého dokumentu. Zamerali sa aj na analýzu chýb v transkribovanom texte, ich korekciu a prípravu popisných, textových a štrukturálnych metadát potrebných na zverejnenie dokumentu.

Publikácie UMB v digitálnej knižnici Ineduco

Začínajúci slovenský projekt, ktorého výsledkom je platforma Ineduco, má svoje počiatky v období pandémie COVID-19. Prvotný zámer spojený s jej vznikom bol nedostatok literatúry na písanie záverečných prác, ktorý jej tvorcovia počas kovidovej pandémie pociťovali. Hlavným cieľom bolo zjednodušiť prístup študentov k čo najväčšiemu množstvu študijnej a odbornej literatúry v elektronickej forme. Prvé skúsenosti s tvorbou digitálnej knižnice sa rozvinuli do nástroja, ktorý slúži ako online knihkupectvo pre publikácie v elektronickej podobe. Aktuálne je na platforme dostupných

Ineduco

viac ako 50 tisíc publikácií v platenom alebo neobmedzenom prístupe. Obsahuje niekoľko komunít, v ktorých ich členovia môžu v súlade s autorským právom sprístupňovať rôzne typy informačných zdrojov, na-

príklad poznámky k jednotlivým predmetom, prezentácie, spracované podklady na skúšky, štátnice a iné študijné materiály. Každý používateľ si musí na platforme Ineduco vytvoriť konto a v rámci neho využívať voľne dostupný obsah bez poplatku, prípadne vytvárať vlastnú knižnicu zakúpením plateného obsahu.

Na platforme Ineduco je aj **komunita Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici**. Všetkým používateľom Ineduca sú v nej voľne dostupné publikácie vydané pod hlavičkou univerzity a šírené v režime otvoreného prístupu. Bude na zväžení vedenia univerzity a zástupcov vydavateľstva, či univerzita platformu využije na sprístupnenie publikácií za poplatok, čo bude záležať aj od záujmu o službu zo strany študentov. Viac na <https://ineduco.com/>.

Desať rokov programu dobrovoľníctva

V roku 2023 sme si pripomenuli 10. výročie realizácie programu dobrovoľníctva seniorov v Univerzitetnej knižnici UMB a spolupráce s Centrom dobrovoľníctva v Banskej Bystrici. V rámci pilotného projektu sme v roku 2013 ako prvá akademická knižnica na Slovensku začali pracovať s dobrovoľníkmi a zapojili ich do činnosti knižnice. V roku 2016 sme vstúpili do systému hodnotenia kvality práce s dobrovoľníkmi. Splnením kritérií základného **štandardu kvality** sme získali prvú hviezdičku a značku kvality pod názvom **S dobrovoľníkmi a dobrovoľníčkami to vieme**. Počas nasledujúcich troch rokov

sme prácu v tejto oblasti ešte zlepšili a podarilo sa nám splniť ďalšie indikátory kvality. Zaviedli sme systém vzdelávania dobrovoľníkov a rozšírili formy ocenenia ich práce. V roku 2019 sme požiadali o prehodnotenie našej činnosti a získali vyšší štandard – druhú hviezdičku kvality. Po opätovnom posúdení v roku 2022 sme ju obhájili. Počas uplynulých desiatich rokov sa v našom projekte a programe dobrovoľníctva vystriedalo devätnásť dobrovoľníčok. Odpracovali takmer 1 800 dobrovoľníckych hodín. Beáta Pačová, jedna z najaktívnejších dobrovoľníčok, bola za prácu v našej knižnici v rámci Banskobystrického kraja nominovaná na ocenenie **Srdce na dlani**.

Strategický plán DORA na roky 2023 – 2026

V máji minulého roku **sanfranciská Deklarácia o hodnotení výskumu** (Declaration on Research Assessment – DORA) oslávila desiate výročie zverejnenia. Deklaráciu tvorí súbor odporúčaní pre grantové agentúry, vydavateľov, vedcov a hodnotiteľov výskumu, ktorých cieľom je obmedziť používanie metrik, najmä impakt faktoru, pri rozhodovaní o podpore projektov a hodnotení výskumu. Signatári deklarácie považujú hodnotenie výskumu založeného na metrikách za netransparentné a skreslené. Podporujú používanie alternatívnych metrik (tzv. altmetriky) a hodnotenie dopadu všetkých výstupov (nielen recenzovaných článkov) a ich dosahu v spoločnosti, napr. vplyv na politické riešenia, realizácia výstupov v praxi a i. Za desať rokov ju podpísalo 24 432 osôb a inštitúcií zo stošesťdesiatich piatich krajín sveta.

DORA zverejnila **Strategický plán na roky 2023 – 2026**. Jeho obsah neprináša žiadne prevratné ciele. Spočíva najmä v dôraznom zavádzaní a posudzovaní inovatívnych prístupov k hodnoteniu výskumu. Zároveň kladie dôraz na užšiu spoluprácu s grantovými organizáciami, inštitúciami realizujúcimi výskum a obhájcami alternatívnych metód hodnotenia výskumu pri zavádzaní reforiem, popise nových metódik a štandardov výkonnosti na celom svete.

Slovenský preklad deklarácie a Strategický plán na roky 2023 – 2026 je dostupný na oficiálnych stránkach DORA <https://sfdora.org/read/read-the-declaration-slovincina/> a <https://sfdora.org/strategic-plan/>.

Databáza časopisov s otvoreným prístupom oslávila 20 rokov existencie

Databáza **Directory of Open Access Journals (DOAJ)** má dvadsať rokov. Hybnou silou a zakladateľom toho, čo tvorí jej srdce, bol Lars Bjørnshauge, riaditeľ švédskej akademickej knižnice univerzity v Lunde. Knižnica v roku 2022, krátko po zverejnení prevratnej Budapeštskej deklarácie o otvorenom prístupe, ktorá

definitívne zmenila pravidlá hry, zorganizovala konferenciu Nordic Conference on Scholarly Communication. Jeden z prítomných účastníkov navrhol, aby niekto založil zoznam časopisov s otvoreným prístupom. V máji 2003 predstavila Lundská univerzita novú službu s cieľom zviditeľniť časopisy s otvoreným prístupom. S finančnou podporou Nadácie otvorenej spoločnosti vznikol zoznam, ktorý obsahoval tristo open access časopisov.

Odvtedy sa databáza rozrástla a stala sa dôležitou súčasťou prostredia otvoreného prístupu, jedinečným a rozsiahlym indexom s takmer 19 tisíc titulmi časopisov s otvoreným prístupom zo stotridsiaticich dvoch krajín sveta. Po celý čas sa usiluje neodchýliť sa od princípov – byť otvorený, celosvetový a predovšetkým dôveryhodný zdroj informácií a jedinečná pomôcka pri výbere vhodných časopisov so všetkými benefitmi publikovania v režime otvoreného prístupu. Databáza DOAJ je voľne dostupná na adrese <https://doaj.org/>.